

ОСЛОВЈАВАЊА У БАЛАДАМА *ХАСНАГИНИЦА И СМРТ ОМЕРА И МЕРИМЕ*

Циљ рада јесте истраживање заступљености имена у баладама *Хасанагиница* и *Смрт Омера и Мериме*, потом контекста у ком се имена јављају, као и других облика истих имена. Распожива грађа нуди простор за проучавање мушких личних имена у односу на женска лична имена, и то конкурентски однос пуних личних имена, скраћених личних имена и хипокористика. Анализа личних имена као најпродуктивнијег антропонимског типа обухватиће више аспеката: дефиницију, порекло и значење личног имена, порекло презимена, облике хипокористика, сродство, вокативне облике, облик деминутива, моменте ословљавања и сл.

Кључне речи: балада, филмска адаптација баладе, ословљавање, имена, презимена, надимци, хипокористици

Најчешћи су случајеви да су мушкарци, заправо јунаци који углавном деле особине суровости и грубости, храбрости, жеље за што већим иметком и угледом, док је улога жена у усменој књижевности сасвим другачија, примарно, жене су бића која се истичу лепотом и украсима, које су неретко познате по продорном погледу, заносном гласу, бујној и дугој коси, раскошних образа, усана и тела. Жене у усменој књижевности препознатљиве су по лепоти која је видљива оком и осетна другим чулима. Поред тога, није реткост да су оне носиоци највиших етичких норми, да се издвајају по поштењу и угледу, поред препознатљивог и доминантног спољашњег изгледа (ДИЗДАРЕВИЋ КРЊЕВИЋ 1996: 386).

Мушко-женски принцип је потребно посматрати као део веће целине у тадашњим друштвеним нормама. Мушкарци се женидбом пењу један степен више у друштву, док за жене удаја представља борбу како би опстале у новом окружењу, иако је било уобичајено да жене прелазе у мужевљев дом, живе у другачијим условима у односу на претходне, са новим, обично и многобројним члановима породице, раде тешке послове, брину о потомству и као новодошле чине све како би се што боље уклопиле. „Жене које удајом долазе у дом, представљају, не само ‘туђинке’, већ и нови облик

¹ emina.saracevic.es@gmail.com

женске борбе за сопствену позицију у новом дому, тј. учвршћивањем свог положаја у склопу новоуспостављеног патријархалног система” (ГАРОЊА-РАДОВАНАЦ 2011: 57). Положај жена био је такав да је она стуб куће, али су њена личност, интересовања и приоритети обично били потиснути и потчињени, све са циљем како би се што боље уклопила и кренула да гради нови положај у новонасталом окружењу.

Објашњење комплексности женских ликова можда лежи у њиховом занимљивом пореклу. Оно што је карактеристично за женске ликове јесте да се они могу посматрати троструко, управо из разлога што проистичу из мита. Жена представља сједињење еротског, мајчинског и божанског принципа. Како се у раду Славице Гароње Радованац *Матријархални обредни прежици* говори о женским начелима и веровањима древних народа са нешто широм сликом, осврћући се на знатно ширу заједницу од словенске, жена се третира вишеструко управо због њеног чудесног порекла (ГАРОЊА-РАДОВАНАЦ 2011: 58). У веровању старих народа Средоземног басена, Месечева богиња је представљала врховно божанство, жена је та која представља мајку – заштитницу симбол принципа рађања, као и љубавницу која представља еротски принцип. Наравно, да су и словенски народи преузели и преобликовали сличне начине веровања, допуњујући и учвршћујући овај тип веровања са којим су се сусретали код других народа. Балада као књижевна врста дубоко у својим коренима може неговати овакав тип веровања и на њему градити ликове по својим обрасцима. Из схватања женског бића као отелотворење комплексности на више нивоа, лик и женска појава у балади представљају, такође сложеност и изискују комплексно изучавање.

Значај женске фигуре се огледа и у томе који она положај има у друштвеној хијерархији. Како се жена у књижевним делима најчешће посматра кроз идентитетске и родне улоге, родбински односи по женској линији су из тих разлога јако важни, некада се третирају једнако као сродство по мушкој линији, што је од великог значаја када су у питању наследства, походи, подела чинова и сл. Сродство по мајци добија посебну важност у епским песмама, када сестрина деца наслеђују ујака, како Александар Веселовски наводи у *Историјској поетици*, родбински односи по мајци имају посебну улогу у епици, књижевности која је првобитно била намењена мушкарцима и која је настајала у оквиру мушких кругова, када се јавља да браћа сестриној деци дају важне положаје или иметак, то говори и о значају сестре и добром односу са њом, јер иако не живи више у кући свог брата, она остаје породица, као што и њена деца упркос новом презимену остају равноправни чланови њене првобитне породице (ВЕСЕЛОВСКИ 2004: 630).

Иако баладе настају и популаризују се у оквиру патријархално уређених друштава, оне имају корене много дубље, још у друштвеном

поретку који је био означен као матријархат, међутим, то уводи у дубљу проблематику. Поставља се питање да ли сукоб у баладама настаје као сукоб матријархата и патријархата или пак ова два дихотомијска принципа покушавају да нађу помирљив тон. „Означена као суштински ‘женски жанр’ у усменој књижевности, балада, односно лирско-епска песма, пева о жени као главној јунакињи, о женској судбини и женском удесу, прекршају неке норме, који сеже у много дубље архајско-митске просторе, најзад и женским божанствима, поштованим давно пре успостављања патријархалног поретка” (ГАРОЊА-РАДОВАНАЦ 2011: 87).

Овако јако укореењени женски ликови, који до посебног изражаја долазе у балади, воде порекло из времена која нам нису присна, те добијају посебан облик кроз изражавање женствености, која достиже максимум када жена постане мајка.

Женска, а поготово мајчинска иницијатива у баладама поприма нешто другачији облик од оног уобичајеног. Некад мајке представљају глас разума, некад су узрок несреће своје деце, некад њихово срце не може истрпети бол с којом се суочавају, некад су у директној кореспонденцији са митом, па је мајка та која је у улози чаробнице или свештенице која жртвује. Међутим, мајка у баладама није само лик попут осталих. Она је спремна дати много тога, чак и свој живот за своје најмилије. Сходно свему томе, мајка се издваја од осталих ликова и наступа готово најчешће самостално, истиче се и показује у другом светлу у односу на оно на које смо навикли. „Јунакиње балада показују иницијативу и откривају своје изборе у многим ситуацијама, а околности и мотивације варирају. Жене одлучују унутар породичног круга или изван њега, и подстакнуте су да делују због спољног притиска или личних осећања. Обично је, међутим, њихов избор сужен, што води трагичном крају, или је то храбар, ризикантан избор који је награђен олакшањем” (ПЕТРОВИЋ 2009: 101).

Различитост женских карактера у баладама је ретка, док је много чешћа идентична судбина јунакиња у баладама. Њих најчешће одликује храброст која се презентује кроз разбијање многих препрека, али и неиздржљивост да тријумфују па су оне јунакиње које имају тужну судбину.

Немогуће је говорити о женским ликовима, а не дотаћи се двеју најзначајнијих балада у усменој поезији: *Хасанагиница* и *Смрт Омера* и *Мериме*. Управо те две баладе чине корпус овог истраживања. Ликови у балади *Хасанагиница* су: Хасан-ага, Хасанагиница, Бег Пинторовић, мајка (Хасан-агина), сестра (Хасан-аге), кадија, деца. Ликови у балади *Смрт Омера* и *Мериме* су: Омер, Мерима, Омерова мајка, Фата Атлагих, снаха (Меримина).

У овим баладама много више су заступљене номинације по сродству него ли по личном имену. Разлог те заступљености је блискост међу тим ликовима. Наиме, баладе имају породичну црту те је заступљеност односа по сродству неминован. Стога, у овим двома баладама имамо свега неколико личних имена и то: мушка имена (Хасан, Омер) и женска имена (Мерима, Фата), са значењима:

Хасан

„Хасан, ген. *-а*; вок. Хасане; присв. придев Хасанов; мушко име (фрекв.). < тур. Хасан < ар. Хасан (лично м. име) леп; лепа; добро; диван. Хаса, Хасанко, Хасе, Хасица, Хаске, Хаско, Хасо” (СМАИЛОВИЋ 1990: 273).

„Нассан ар. мс: 1) леп, љубак, красан; изврстан. 2) веома леп, прекрасан. *Име Мухамедовог (Muhammed), а.с. унука, сина х. Фатиме и х. Алије. Хассан ибн Сабит био је чувени Мухаммедов, а.с. пјесник.*” (АГИЋ 1997: 49).

Омер

„ген. *-а*; вок. Омере; присв. придев Омеров; мушко име (фрекв.). Из тур. Омер < ар. ’Умар (Омер) вл. мушко име. Етимологија овог имена је нејасна. Пошто има везу са ар. лек. са кореном ‘’м р, могло би се претпоставити да то значи ’дуг живот’, ’испуњен животом’ и томе сл. У имену Омер глас *о* смо добили преко турског језика, а у арапском језику, који нема вокала *о*, изговор је ‘У мар. Име Омер постало је веома популарно јер га је имао један од првих Мухамедових сабораца и касније други халифа ’Умар ибн - ул - Хаттаб. (634–644). Арапски, а и други историчари (нпр. Филип Хити) тврде да је „Умар био персонификација свих врлина које треба да има један халифа и звезде кују његов карактер. Особито истичу његову скромност, праведност и објективност. Модиф. * Омар, Хипок. Ома, Омерица, Омица, Омо. Аугм. Омерда” (СМАИЛОВИЋ 1990: 413–414).

„Омер ар.: етимологија нејасна. *Име једног од најближих Мухамедових, а.с. асхаба, другог халифе, позната по необичној храбрости и праведности и једног од десеторице другова Божијег посланика које је обрадовао веићу да су џенетлије, Омар ибн Хаттаб*” (АГИЋ 1997: 86).

Мерима

„ген. *-е*; вок. Мерима; присв. придев Меримин; Мерима, ген. *-е*; вок. Мерима; присв. придев Меримин; женско име (фрекв.). Модиф. од Мерјема (В. Мерјема), Хипок. Мерка” (СМАИЛОВИЋ 1990: 343).

„в. Мерјем ар. Семантика, нејасна. Наслов 19. суре Кур’ана. *Име Исаове, а.с. мајке, једине жене именоване споменуто у Кур’ану*” (АГИЋ 1997: 86).

Фатима

„ген. *-е*; вок. Фатима; присв. придев Фатимин; (у Б. кр. Фатиме, ген. *-е*; вок. Фатиме присојни придев Фатимин; у ТЗ Фатима, ген. *- е*; вок.

Фатима; присв. придев Фатимин); женско име (фрекв.). < тур. Фатиме < ар. Фатима = вл. женско име. У дословном преводу значи: 'одбијен од сисе (дојење)'. Хипок. Фата, Фатија, Фатка, Фатуша, Тима, Тимица, Тимка Модиф. * Фатма. У преводу с ар. Фатима значи 'одбијена од сисе (дојења)', али је тешко установити разлоге за такво име. Мухамедовој ћерки било је име Фатима, а мајка Фатимина звала се Хатица, што на ар. језику значи 'женско недоношче; прерано рођено женско дете'. То наводи на помисао да таква имена нису дата мајци (Хатици) и њеној ћерки (Фатими) случајно и да међу тим именима постоји нека веза, али каква, засада је нејасно." (СМАИЛОВИЋ 1990: 237).

„ар. она која одбија дете од дојења. *Име Мухаммедове, а. с. ћерке, супруге четвртог халифе х. Алије и мајке х. Хасана и Хусејна*" (АГИЋ 1997: 139).

Лична имена у овим баладама јављају се у следећим примерима:

Хасан

Него шатор аге Хасан-аге; Није ово бабо Хасан-ага; А то гледа јунак Хасан-ага.

Омер

Омер момче с Меримом дјевојком; Кад је Омер на женидбу био; ал' бесејди Омерова мајка; Ајд', Омере, рано материна; Ајд' Омере, моје б'јело перје; Неће Омер мајке послушати; Ој старице, Омерова мајко; брез женика, брез Омера твога; Ал' бесејди Омерова мајка; сина мога, Омер момче младо; Кад су дошли Омеровом двору; ал' бесејди Омерова мајка; Нећу, бо ме, Омерова мајка; док ми Омер коњица не прими; па бесејди Омер младожењи; Ајд' Омере, рано материна; То с' Омеру на ино не може; сједе Омер на шарен сандуке; Омер љуби Фатиму дјевојку; Бог убио Омерову мајку; Ал' бесејди Омер момче младо; ал' бесејди Омерова мајка; Мој Омере, моје мило перје; Не, Омере, ако Бога знадеш; Али Омер ништа не говори; писну, врисну Омерова мајка; Што учини од Омера мога; од Омера, од сина једина?; Не куни ме, Омерова мајко; што је мени Омер оставио; Књигу иштије Омерова мајка; Што је реко Омер момче младо; чини ми се мог милог Омера; Зар ти не знаш за Омера твога; Омер ти се другом оженио; сада Омер за те и не знаде; сада мртва Омера ти носе; ал' Омера на носила носе; Док Омеру раку ископаше.

Мерима

Омер момче с Меримом дјевојком; и Мерима била на удају; ти се мани Мериме дјевојке; већ ја оћу Мериму дјевојку; па он иде Мерими на пенџер; неће мајка просити Мериму; што ј' Мерима у милости дала; што ј' Мерима у милости везла; чим је мене Мерима китила; покрај б'јела Меримина двора; нек ме види Мерима дјевојка; што ј' Мерима у милости

дала; што ј' **Мерима** у милости везла; чим је њега **Мерима** китила; покрај бјела **Мерими**на двора; Везак везла **Мерима** дјевојка; ал' бесједи **Мерима** дјевојка; *Ражљути се Мерима* дјевојка; *Бризну плакат Мерима* дјевојка; *дотле сандук Мерими* стесаше; из **Мериме** зелена борика.

Фатима

Омер љуби Фатиму дјевојку; љепом **Фатом**, *Атлагића* златом; он говори **Фатими** дјевојци; *баи Фатимом* лијепом дјевојком.

Из свега наведеног долази се до закључка да се у балади *Хасанагиница* налази само једне лично име Хасан. У истоименој балади име Хасан се спомиње само три пута. Када је балада *Смрт Омера и Мериме* у питању, ту имамо три лична имена: Омер, Мерима и Фатима. Очигледно је да се име Омер појављује најчешће, чак тридесет девет пута, име Мерима нешто ређе, на двадесет и једном месту, а име Фатима свега четири пута.

У баладама *Хасанагиница* и *Смрт Омера и Мериме* јављају се свега два презимена по једно: *Пинторовић* и *Атлагић*.

Пинторовић

Већ даица, Пинторовић беже.

Атлагић

Пред њу шеће Атлагића злато; љепом **Фатом**, *Атлагића* златом; *већ му проси Атлагића* злато; *Ој, бога ти Атлагића* злато; *не одсејде Атлагића* злато; *Ал' бесједи Атлагића* злато; *Ој, бога ти, Атлагића* злато; *Чу ли мене, Атлагића* злато; *Бог т' убио, Атлагића* злато; *већ он љуби Атлагића* злато.

Из свега наведеног долази се до закључка да се у балади *Хасанагиница* налази само једно презиме: *Пинторовић*. У истоименој балади презиме *Пинторовић* се спомиње само једанпут. Када је балада *Смрт Омера и Мериме* у питању, ту такође имамо само једно презиме: *Атлагић*. На основу датих примера јасно се види далеко већа заступљеност презимена *Атлагић* у балади *Смрт Омера и Мериме*, где се презиме спомиње десет пута, а у балади *Хасанагиница* презиме *Пинторовић* се спомиње само једанпут.

Само се у балади *Смрт Омера и Мериме* јављају два хипокоритика, оба представљају женске хипокоритике: *Мера* – од личног имена *Мерима* и *Фата* – од личног имена *Фатима*. Ови хипокоритици се спомињу у следећим примерима:

Мера

„Душо Мера! Отвори ми врата,

Фага

*Нећу, **Фате**, за живота мога; љепом **Фатом**, Атлагића златом; мајка ти је **Фату** испросила; оде мајка **Фати** са сватови.*

Хипокористици су мање заступљени личних имена.

Када су титуле у питању, опет имамо ситуацију да се у једној балади спомињу титуле, а у другој не. Тутуле са којима се сусрећемо у балади *Хасанагиница* су: ага, бег, кадија. Ове титуле се спомињу у следећим примерима:

Ага

*Него шатор **аге** Хасан-аге; Није ово бабо Хасан-ага; Када буде **аги** мимо двора; А то гледа јунак Хасан-ага.*

Бег

***Беже** мучи, ништа не говори; већ даица, Пинторовић **беже**; Али **беже** ништа не хајаше.*

Кадија

*Кад **кадији** б'јела књига дође; а највише имотски **кадија**; већ њу даје имотском **кадији**; да је шаље имотском **кадији**.*

Када су титуле у питању, оне су заступљене само у балади *Хасанагиница*. Најзаступљенија титула је *ага*, она се спомиње пет пута у балади *Хасанагиница*. Затим *кадија*, она се спомиње четири пута, а три пута споменута је титула *бег*.

Сродство као номинација у овим баладама заступљено је у великој мери. Најзаступљенији лик у обе баладе је лик *мајке*. У обе баладе њена улога је од круцијалног значаја. Остали ликови по сродству су: *бабо, супруга, сестра, деца, даица, брат, младожења, снаха, заова*. Сродства у баладама се спомињу у следећим примерима:

Мајка

*Облази га **мати** и **сестрица**; „Врати нам се, мила **мајко** наша; да гре с њиме **мајци** унатраге; Тере својој **мајци** говораху; Врати нам се, мила **мајко** наша; **мајка** ваша срца каменог; ал' бјеседи Омерова **мајка**; ајде, рано, да те жени **мајка**; Нећу, богме, моја мила **мајко**; Ал' се **мајци** не може на ино; неће **мајка** просити Мериму; **мајка** ти је Фату испросила; Неће Омер **мајке** послушати; оде **мајка** Фати са сватови; Ој старице, Омерова **мајко**; Ал' бесједи Омерова **мајка**; ал' бесједи Омерова **мајка**; Нећу, боме, Омерова **мајко**; Оде **мајка** горе на чардаке; Нећу, боме, моја мила **мајко**; Вади **мајка** своју бјелу дојку; Бог убио Омерову **мајку**; да те моја не обједи **мајка**; стара **мајка** пјесме не напјева; оде **мајка** да буди младенце; ал' бесједи Омерова **мајка**; писну, врисну Омерова **мајка**; Зашт' г' удави? Не*

било те **мајци**; Не куни ме, Омерова **мајко**; Књигу иштије Омерова **мајка**;
Скупи мени, моја мила **мајко**.

Бабо

Није ово **бабо** Хасан-ага.

Супруга

Кад **кадуна** р'јечи разумјела; а **љубовца** од стида не могла; он поручи
вјерној **љуби** својој; Кад **кадуна** књигу разумјела; **каду** просе са свих страна;
Кадуна се брату своме моли; Још **кадуна** брату се мољаше; а уздише **кано**
удовица; пишти, плаче, **кано** и дјевојка.

Сестра

Облази га мати и **сестрица**.

Деца

Да би се извршила класификација деце мора се приметити више
заступљених облика. Често се користи облик **деца**, а присутни су и подељени
облици на родове, те имамо ћерке и синове. Поред те класификације постоје
и хипокористичке форме. Примери су:

Ћерке

За њом трче дв'је **ћере** дјевојке; а дв'је **ћере** у румена лица; Дв'је је
ћерце с пенџере гледаху, Свакој **ћери** чоху до пољане.

Синови

Два је **сина** у чело љубила; а с малахним у бешици **синком**; И једва
је с **синком** раставио; А два **сина** прид њу исхођаху; Сваком **синку** назве
позлаћене; Тер дозивље до два **сина** своја; за **женика** за **сина** мојега; ја се
бојим за мојега **сина**; устр'јелиће мога **сина** једина; **сина** мога, Омер момче
младо; од Омера, од **сина** једина.

Брат

већ је **братац** за руке узео; Ај тако те не желила, **брацо**; Богом **brate**,
сватов старишина; Богом **браћо**, млади носиоци!

Младожења

Какви свати без млада **женика**; без **женика**, без Омера твога; Ти
с' не брини за млада **женика**; за **женика** за сина мојега; па бесједи Омер
младожењи.

Снаха

Одсјед коња, мила снао моја; али млада плаче и јауче; писну, врисну, своју снау куне; Богом теби, мила снао моја; Ал' говори мила снаа њена; ал' је снаа мила говорила.

Заова

Да бог ти, мила заовице; Не љути се, мила заовице!

У балади *Хасанагиница* јавља се форма антропонима – име по мужу. У другој балади *Смрт Омера и Мериме* та форма антропонима није заступљена. Име по мужу се спомиње у следећим примерима:

Тад побјеже Хасанагиница; И врати се Хасанагиница; Кад то чула Хасанагиница; Кад то чула Хасанагиница.

Из дате квалификације долази се до следећих бројки: лик мајке се спомиње највише, чак двадесет седам пута, од тога присутан је облик *мати* на само једном месту. Бабо (отац) споменут је само једанпут у балади *Хасанагиница*, исти случај је са ликовима сестре и даице (ујака). Брат је споменут шест пута, младожења такође шест пута. Затим лик снахе исто шест пута уз присуство облика на једном месту (млада). Заова је споменута свега два пута. Интересентна ситуација је код лика супруге, она се јавља у два контекста: кадуна и љубовица, од којих кадуна доминира, у *Хасанагиници* је споменута чак седам пута, а љубовица и љуба по једанпут. У балади *Хасанагиница* форма антропонима имена по мужу заступљена је седам пута.

Хипокористичке форме присутне су у баладама *Хасанагиница* и *Смрт Омера и Мериме*. Сви други облици били су заступљенији него ли хипокористичке форме, иако на први поглед због огромних емоција делује као да се нуди много ових форми јер се тај облик често користи када је дело прожето јаким емоцијама. Хипокористичке форме у баладама спомињу се у следећим примерима:

Деца

Гледајући сиротиће своје; Нек не види сиротиће своје; Да дарујем сиротице моје; Хо'те амо, сиротице моје.

Сестра

Облази га мати и сестрица,

Жена

А љубовца од стида не могла.

Снаха

К њој долази најмлађа снашица.

Заова

Да бога ти, мила заовице; Не љути се, мила заовице!

Ретка али присутна је хипокористичка форма. Форма *сиротићи* у различитим облицима присутна је на четири места у балади *Хасанагиница*. Сестрица, жена и снашица присутне су у само по једном примеру. Заовица се јавља два пута у балади *Смрт Омера и Мериме*.

Форма вокатива је итекако присутна у усменој књижевности, а нарочито у епским песмама и баладама. Баладе *Хасанагиница* и *Смрт Омера и Мериме* богате су у сваком смислу. Форма вокатива заступљена је у обе баладе. Најчешће су имена у форми вокатива, поред имена ту су и речи које означавају сродност (мајка, брат, снаха). Такође, присутне су и речи које се говоре од „миља” (злато и рано).

Форма вокатива у баладама у следећим примерима:

Мушко име

*Ајд', **Омере**, рано материна; Ајд' **Омере**, моје бјело перје; Ајд' **Омере**, рано материна; Мој **Омере**, моје мило перје; Не, **Омере**, ако Бога знадеш.*

Женско име

*Душо **Меро!** Отвори ми врата.*

Мајка

*Врати нам се, мила **мајко** наша; Нећу, богме, моја мила **мајко**; Ој **старице**, Омерова **мајко**; Нећу, боме, моја мила **мајко**; Не куни ме, Омерова **мајко**.*

Брат

*Да, мој **брате**, велике срамоте; Ај тако те не желила, **брацо**; Богом **брате**, сватов старишина; Богом **браћо**, млади носиоци!*

Снаха

*Одсјед коња, мила **снао** моја! Богом теби, мила **снао** моја.*

Заова

*Да бог ти, мила **заовице**; Не љути се, мила **заовице!***

Тепање (моменат љубави)

*Ајде, **рано**, по твоју дјевојку; ајде, **рано**, да те жени мајка; Ој, бога ти **Атлагића злато**; Ој, бога ти, **Атлагића злато**; Чу ли мене, **Атлагића злато**; Бог т'убио, **Атлагића злато!***

Анализирајући вокативну форму долази се до закључка да су најзаступљенији облици везани за лик мајке, Омера и моменат љубави приликом дозивања. Поред стандардног **мајко** које се јавља пет пута (не рачунајући стихове који се понављају), присутан је облик старице на једном месту. Омер у форми вокатива налази се у пет ситуација. Моменат љубави у дозивању присутан је кроз две лексема: рано и злато, од њих лексема злато доминира са четири прилике, а рано са две прилике. За лик брата постоји и множински облик вокатива, присутан на два места, исто као и облик у

једини. Ликови снахе и заове јављају се по два пута, с тим да је за ове примере интересантно то што се налазе и у хипокористичком облику, што говори о односу према том лику.

Ословљавање у филмској адаптацији *Хасанагинице*

Екранизација књижевних дела, као и изазивање добре реакције код публике сведочи о квалитетном и садржајном наратаву, али са друге стране сведочи о томе да су филмом књижевни садржаји представљени публици адекватно. То преобликовање доживела је балада *Хасанагиница*, те ће се у овом поглављу истраживати ословљавање у истоименом филму и направити паралела сличности и разлика. Мушка имена: Хасан, Абид, Смаил, Хорој. Женска имена: Ајкуна. Лична имена у филму јављају се у следећим примерима:

Хасан

Не може се рећи да Хасан-ага би јунак док се ваке беговице дочепа; Хасан-ага није наумио да му дјеца уче јазију, да буду кадије, већ јунаци као што је он; Море бит Хасан-ага и није толико крив колико и његова мајка; Честита Хасанагинице, мени је само од Бога дано да само злехуде гласове носим. Хасан-ага те селами и поручује ти да га не чекаш ни у двору ни у роду његову.

Абид

Пиши му Абиде; Абиде, нека се одмах разазна чије је.

Смаил

Наш подложник Смаил је силом свезан и у брод унесен.

Хорој

И што још те напрдива Хороје?

Ајкуна

Ајкуно сестро, како си?

У филму *Хасанагиница* јављају се следећа презимена: Пинторовић, Араповић. Презимена се спомињу у следећим примерима:

Пинторовић

То је Пинторовића сој, ништа се не зборе али своје творе; Колики ли је тај стид кад је неко од бега Пинторовића?!

Араповић

Да не би Араповића траг би вам се замео; Араповићи стално потежу што једном помогаше.

У филму *Хасанагиница* постоји један хипокористик, и то: Ајка – од личног имена Ајкуна. Хипокористик се спомињу у следећем примеру:²

Ајка

Снахо! – Шта је Ајко? Како је овај прилет?

Тутуле су:³ ага, бег, кадија и спомињу се у следећим примерима:

Ага

Не може се рећи да Хасан-ага би јунак док се ваке беговице дочепа; Хасан-ага није наумио да му дјеца уче јазују, да буду кадије, већ јунаци као што је он; Море бит' Хасан-ага и није толико крив колико и његова мајка; Честита Хасанагинице, мени је само од Бога дано да само злехуде гласове носим. Хасан-ага те селами и поручује ти да га не чекаш ни у двору ни у роду његову. И нићах је споменуо честити ага ако сам га добро упамтио.

Бег

Колики ли је тај стид кад је неко од бега Пинторовића?!; Вјере беже, каба ти лијепе ријечи и мухур; Сине, одведе је бег.

Кадија

А може бит да се кадији хити. Хасан-ага није наумио да му дјеца уче јазују, да буду кадије, већ јунаци као што је он; Брате, је ли то истина што је клишки кадија написао.

Сродства у филму се спомињу у следећим примерима:

Мајка

Мајко, не плач ћерце, греота је плакати; Мајку моје сиротице вабе у сватове; Мајко, шта ми је ово овдје; Јера мајко, шта сам ти наудила? Мајко, и ти имаш кћер, ни ти ни твој син нисте људски коракнули мени; Хвала ти мајко, хвала на таким речима; Мајко, није то бабо, то је дајма; Кад може мајка и сестра, може и жена; Море бит Хасан-ага и није толико крив колико и његова мајка.

Бабо

Послушај брата ка што би бабу свог послушала. Моја дјеца могу с књигом бити већи јунаци него бабо им. Мајко, није то бабо, то је дајма.

² <https://www.youtube.com/watch?v=u-m2U8xE7hY&t=21s> (приступљено 21. 4. 2022)

³ Исто.

Сестра

Кад може мајка и сестра, може и жена; Ајкуно сестро, како си?

Деца

Често се користи облик деце, а присутни су и подељени облици на родове, те имамо ћерке и синове. Поред те касификације постоје и хипокористичке форме. Примери:

Одвојио си ме од дјеце; Хасан-ага није наумио да му дјеца уче јазују, да буду кадије, већ јунаци као што је он; Моја дјеца могу с књигом бити већи јунаци него бабо им; Шаље ме од петоро дјеце.

Ћерке

Мајко, и ти имаш кћер, ни ти ни твој син нисте људски коракнули мени.

Син

Сине, одведе је бег. Мајко, и ти имаш кћер, ни ти ни твој син нисте људски коракнули мени.

Даица

Мајко, није то бабо, то је даица.

Брат

Брате, немој ме давати ни за кога. Не потежи клетву сестро; Брате, је ли то истина што је клички кадија написао.

Снаха

Снахо! – Шта је Ајко? Како је овај приплет?

И у филму *Хасанагиница* јавља се форма антропонима име по мужу. Помиње се у следећим примерима:⁴

Честита, Хасанагинице, мени је само од Бога дано да само злехуде гласове носим. Хасан-ага те селами и поручује ти да га не чекаш ни у двору ни у роду његову.

Хипокористичке форме присутне су у филму *Хасанагиница* у следећим примерима:

Деца

Мајку моје сиротице вабе у сватове; Хоте амо сиротице моје; Мајко, не плач ћерце, греота је плакати; Нема ништа ћерце;

Жена

Честита кадуно. Невјеста, узми се упамет, твоје је да слушааш, ако си ти беговица, ниси за небо свезала.

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=u-m2U8xE7hY&t=21s> (приступљено 21. 4. 2022)

Присутност форме вокатива осећа се и у филму *Хасанагиница*. Форма вокатива спомиње се у следећим примерима:

Мушко име

Јеси ли жедан Хаско; И што још те напрдива Хороје? Пиши му Абиде; Абиде, нека се одмах разазна чије је.

Женско име

Ајкуно сестро, како си?

Мајка

Мајко, не плач ћерце, грехота је плакати; Мајко, шта ми је ово овдје? Јера мајко, шта сам ти наудила? Мајко, и ти имаш кћер, ни ти ни твој син нисте људски коракнули мени; Хвала ти мајко, хвала на таким речима; Мајко, није то бабо, то је даица.

Брат

Брате, немој ме давати ни за кога. Не потежи клетву сестро.

Сестра

Брате, немој ме давати ни за кога. Не потежи клетву сестро.

Након осврта на ословљавања у балади *Хасанагиница* и у истоименом филму, који је рађен по тој балади долази се до закључка да је у већинској мери ословљавање идентично. Оно што се такође може приметити јесте да се у филму јавља више имена, тачније исти ликови као у балади, само им је у филмској улози додељено име. Такав пример је са агином сестром, у балади се само спомиње сестра, а у филму име Ајкуна и хипокористик Ајка. Затим, имена људи који служе аги и бегу у филму су именовани именима Хаско и Абид, поред њих ретко се спомињу имена Смаил (свега једанпут) и Хорко (свега два пута). Када су презимена у питању, у филму се спомиње презиме агиног соја, док се у балади спомиње само презиме беговског соја, реч је о презимену Араповић. Код ословљавања по титулама нема никаквих разлика, у филму, као и у балади спомињу се свега три титуле. Такође, и код сродства нема уочљивих разлика, као ни код посебне форме ословљавања – име по мужу, Хасанагиница и у филму бива једини такав облик. Код хипокористичке форме примећена је једана нова форма код лика снахе, а то је невјеста, остале форме су исте као и у балади. Вокативна форма је такође заступљена и ту је како је већ речено примећено дозивање слуге именима.

У раду су се разматрала лична имена (пуна лична имена, хипокористици и презимена) у народним баладама. Тежиште рада било је на две баладе: *Хасанагиница* и *Смрт Омера и Мериме*. У раду се истаживала заступљеност

имена у баладама, потом контекст у ком се она јављају, те други облици истих имена. Расположива грађа нуди простор за проучавање мушких личних имена у односу на женска лична имена и то конкурентски однос пуних личних имена, скраћених личних имена и надимака. Поред ове основне класификације, кроз грађу ових балада урађена је анализа вокативних и хипокористичких форми. Балада *Хасанагиница* такве је тематике да је нудила још две класификације за проучавање, а то су: титуле и сродство. Класификација сродства вршила се и за баладу *Смрт Омера и Мериме*.

Из свега наведеног долази се до закључка да се у балади *Хасанагиница* налази само једне лично име Хасан. У истоименој балади име Хасан се спомиње само три пута. Када је балада *Смрт Омера и Мериме* у питању, ту имамо три лична имена: Омер, Мерима и Фатима. Очигледно је да се име Омер појављује најчешће, име Мерима нешто ређе, а име Фатима свега четири пута.

Анализирајући заступљеност презимена долази се до закључка да се у балади *Хасанагиница* налази само једно презиме: Пинторовић. У истоименој балади презиме Пинторовић се спомиње само једанпут. Када је балада *Смрт Омера и Мериме* у питању, ту такође имамо само једно презиме: Атлагић. На основу датих примера јасно се види далеко већа заступљеност презимена Атлагић у балади *Смрт Омера и Мериме*, где се презиме спомиње десет пута, а у балади *Хасанагиница* презиме Пинторовић се спомиње само једанпут.

Хипокористици су мање заступљени у обе баладе од личних имена. У баладама имамо само по један хипокорисник: Мера и Фата.

Када су титуле у питању, оне су заступљене само у балади *Хасанагиница*. Најзаступљенија титула је ага, она се спомиње пет пута. Затим кадија, она се спомиње четири пута, а само три пута споменута је титула бег.

Из дате квалификације долази се до следећих бројки: лик мајке се спомиње највише, чак двадесет седам пута, од тога присутан је облик *мати* на само једном месту. Лик баба споменут је само једанпут у балади *Хасанагиница*, исти случај је са ликовима сестре и даице. Брат је спомент шест пута, младожења такође шест пута. Затим лик снахе исто шест пута уз присуство једног облика на једном месту (млада). Заова је споменута свега два пута. Интересентна ситуација је код лика супруге, она се јавља у два контекста: кадуна и љубовица од којих кадуна доминира, у *Хасанагиници* је споменута чак седам пута, а љубовица и љуба по једанпут. У балади *Хасанагиница* форма антропонима имена по мужу заступљена је седам пута.

Ретка али присутна је хипокористичка форма. Облик *сиротићи* у различитим облицима присутна је на четири места у балади *Хасанагиница*. Сестрица, жена и снашица присутне су у само по једном примеру. Заовица се јавља два пута у балади *Смрт Омера и Мериме*.

Анализирајући вокативну форму долази се до закључка да су најзаступљенији облици за лик мајке, Омера и моменат љубави приликом дозивања. Поред стандардног *мајко* које се јавља пет пута, присутан је облик старице на једном месту. Омер у форми вокатива налази се у пет ситуација. Моменат љубави у дозивању присутан је кроз две лексема: *рано* и *злато*, а од њих, лексема *злато* доминира са четири прилике, а *рано* са две прилике. За лик брата постоји и множински облик вокатива, присутан на два места, исто као и облик у једнини. Ликови снахе и заове јављају се по два пута с тим да је за ове примере интересантно то што се налазе и у хипокористичком облику, што говори о односу према том лику.

У раду се изучавало и ословљавање у филму *Хасанагиница* јер јер филм рађен по мотивима истоимене баладе. Тој врсти проучавања приступило се исто као и у балади, те се дошло до општег закључка да се у филму ликови идентично ословљавају као и у балади. Оно што је карактеристично за филм јесте то да у њему више ликова има име, такав је случај и са слугама, те је рад дограђен облицима ословљавања у филму.

Литература и извори

- ВЕСЕЛОВСКИ, А. *Историјска поетика*, Београд: Zepher-book world, 2004.
- ДИЗДАРЕВИЋ КРЊЕВИЋ, Х. *Жалосна пјесанца о племенитој Хасанагиници (Тамна места)*, у: Књижевна историја, XXVIII, св. 100, 1996, стр. 375–396.
- КРЊЕВИЋ, Х. *Усмене баладе Босне и Херцеговине*, Сарајево: Свјетлост, 1973.
- ПЕТРОВИЋ, С. „Има ли женске иницијативе у баладама”, у: *Моћ књижевности: in memoriam Ana Radin*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 2009, стр. 93–113.
- АГИЋ, S. *Muslimanska lična imena*, Novi Pazar: El-Klelimeh, 1997.
- GARONJA-RADOVANAC, S. „Matrijarhalni obredni prežici (‘žensko načelo’) u našim narodnim baladama”, у: *Živa reč: zbornik u čast prof. dr Nade Milošević-Dorđević*, Београд: Балканолошки институт САНУ, Филолошки факултет, 2011, стр. 83–103.
- SMAILOVIĆ, I. *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*, Сарајево: El-Kajem, 1990.
- KRNJEVIĆ, H. *Živi palimpsesti ili o usmenoj poeziji*, Београд: Nolit, 1980.

Emina Z. Saračević

**ANREDEN IN DEN BALLADEN VON *HASANAGINICA*
UND DER *TOD OMER'S* UND DER *MERIMA***

Zusammenfassung

Ziel der Arbeit ist es die Darstellung von Namen in den Balladen „Hasanaginica“ und „der Tod Omer's und der Merima“, den Kontext, in dem die Namen auftreten, sowie andere Formen der gleichen Namen zu untersuchen. Das verfügbare Material bietet Raum für die Untersuchung männlicher Personennamen in Bezug auf weibliche Personennamen, nämlich das Konkurrenzverhältnis von vollständigen Personennamen, abgekürzten Personennamen und Hypokoristik. Die Analyse der Personennamen als produktivster anthroponymischer Typus innerhalb der antroponymen sematischen Kategorie der Mikrotoponyme umfasst mehrere

Aspekte: die Definition des Personennamens, die Herkunft des Nachnamens, hypokoristische Formen, Verwandtschaft, Vokativformen, Verkleinerungsformen, Anredemomente etc.